

Kurs: **Pedagogiskt specialarbete 7,5 hp**

2014

MP

Institutionen för musik, pedagogik och samhälle

Handledare: Ronny Lindeborg

Torbjörn Ömalm

Lukkari

– Försångarens och försångens betydelse, tradering
och historia inom östlaestadianska församlingar i
Norrbottens län

Förord

Jag vill tacka mina informanter för deras hjälpsamhet och värdefulla information.
Jag vill även tacka handledare Ronny och mina kurskamrater för bra ”feedback”,
kreativa förslag och lösningar kring mitt uppsatsämne.

Abstract

Detta pedagogiska specialarbete är en undersökning av lukkari – försångarens och försångens betydelse, tradering och historia inom östlaestadianska församlingar i Norrbottens län. Resultatet, som framkommit genom kvalitativa intervjuer med informanter, visar att val av lukkari och dess traderingsprocess mellan personer och generationer grundar sig utifrån parameterar såsom sångröst, personens mod och ansvarstagande, en levande kristen tro samt i vissa fall även arv. Det framkomna resultatet visar även på skillnader i lukkaritraditionens status och förlevnad i de områden och församlingar som undersökts. Ny information och relevant fakta kring lukkaritraditionens historia har även lyfts fram. Resultatdelen sammanfattas under egen rubrik och reflektioner samt analyser kring arbetet redovisas i en avslutande diskussion.

Sökord: arktisk klämsång, försång, försångare, Gällivare, laestadianism, Lappland, lukkari, Norrbotten, psalmsång, tradering, Tornedalen

Innehållsförteckning

Förord	3
Abstract	5
Inledning	9
Bakgrund	10
Syfte	10
Laestadianism	11
Lars Levi Laestadius – en kort sammanfattning.....	11
Laestadianismen – öst och väst	12
Lukkari - Klockare	13
Laestadianismens nutida relation till musik	14
Arktisk klämsång – laestadiansk sång	15
Lukkari och tradering	16
Metod	17
Intervju	17
Analys – om transkriptionerna.....	18
Informanter	18
Etiska överväganden	18
Resultat	19
Introduktion	19
Om lukkaritradition – allmänt.....	19
Om lukkaritraditionen i informanternas respektive hemområde/församling	20
Om lukkari – kriterier och tradering mellan personer och generationer	22
Traderingsprocess – öst och väst.....	23
Slutsats av resultat.....	24

Diskussion	24
Resultatdiskussion	25
Metoddiskussion	26
Litteratur/referensmaterial.....	27
Källor från internet.....	28
Källa från fonogram och tillhörande häfte	29
Bilagor.....	29
Bilaga 1 - Intervjufrågor	29
Bilaga 2.....	30
Bilaga 3.....	30

Inledning

Ordet och innebörden 'lukkari' är för folket i Norrbottens län något som är tätt förknippat med laestadianska bönenämöten. Försång och försångare är och har varit ett vanligt inslag inom olika kyrkor och trosinriktningar där de har och haft varierande funktioner och betydelser. Inom laestadianismen innehar försången och försångaren en viss regional status och betydelse inom församlingarna och på bönenämötena/gudstjänsterna. Laestadianernas långsamma psalmsång skiljer sig rent stilistiskt från den "vanliga" psalmsången i Svenska kyrkan. Bönenämötena följer en ordning som är lik Svenska kyrkans. En informant som jag gett det fingerade namnet Airo beskriver det så här:

(Bönenämötena/Gudstjänsterna) följer kyrkans ordning men en enklare version.

Det finns variationer mellan olika församlingar men det är inget som kommer att avhandlas i denna uppsats. En intressant och konkret men subjektiv beskrivning av ett bönenämöte i 30-40 talets Pålkem (en by i södra Gällivare kommun) hittade jag i en artikel relaterad till *Glimtarna - Edefors hembygdsförening* (Persson, 2007:41–42). Det står inte vilken laestadiansk inriktning det rör sig om men troligen västlaestadiansk pga. området;

Mötet började med psalmsång utan musik. Min far hade en stark och bärande sångröst. Han var byapredikant och försångare. Dystra och tunga psalmer sjöngs med släpiga röster. Efter psalmsången leddes församlingen i bön. Predikanterna satt bakom ett bord längst fram i kyrkan. De stödde huvudet i handen under bönen. Därefter lästes ett kapitel ur Laestadiepostillan. Det var långa läsningar, i finsktalande byar på finska men i Pålkem på svenska. Predikan var lång. Den tolkades till finska, om den hölls på svenska och vice versa. Ju längre predikan fortskred blev det gråt lite varstans, det blev "liikutuksia", rörelse. Man bad varandra om förlåtelse, man och hustru, föräldrar gentemot barn, grannar emellan, och slutligen gick man fram till predikanterna, som gav förlåtelse. Efteråt gick predikanterna ut bland menigheten och talade och förmanade de "otrogn". Snart ebbade all rörelse ut och efter psalmsång och välsignelse var mötet slut.

De väst- och östlaestadianska bönenämötena brukar ibland avslutas i något som kallas för *liikutuksia*, vilket betyder ordagrant "rörelser (partitiv plural)" på finska och meänkieli, som präglas av syndabekännelser, bön och gråt (Enbuska, 2012:16).

Bakgrund

Inom mitt egna släktträd finner man längre tillbaka i tiden både predikanter och ”lukkari” inom den östlaestadianska inriktningen. En av dem var Lars Larsson Palo från Ullatti, även känd som ”Palon Lassi”, som var en av de mest respekterade östlaestadianska predikanterna under 1900-talets början.

Informant Basso;

Jag vet att i Ullatti var det en Palo som både predikade och stod för sången. Efter hans död var det en kvinnlig försångare som tog vid.

Min gammelfarmor ansågs ha en god sångröst av folket i hennes hemby och fick därför ofta uppgiften att leda psalmsången på bönemötena när den ordinarie lukkarin inte var på plats. Både mina mor- och farföräldrar har vuxit upp i laestadianska hem i norra Lappland. Det innebär att jag har relativt god koll på laestadianismen i mitt hemområde med omnejd. Även om jag själv har släktkopplingar till östlaestadianismen har jag antagligen ändå haft mer kontakt med västlaestadiansk kultur under min uppväxt. Många av mina skolkamrater i grundskolan kom från västlaestadianska hem. Västlaestadianerna är väl representerade i min hemkommun Gällivare och har ett eget bönehus där stormöten äger rum under storhelgerna. Laestadianismen var och är ett såpass vanligt inslag i dessa bygder att jag som barn knappt reflekterade över det. Det är först i vuxen ålder jag insett hur unik rörelsen är som företeelse och kulturmarkör. Idag har vi inga större kopplingar till den religiösa inriktningen men dess arv lever kvar på olika sätt ändå, i seder och i sociala mönster. Man kan inte bortse ifrån att laestadianismen är en stor del av Nordkalottens kulturarv. Dess inverkan på områdets folk och kultur har varit både positiv och negativ utifrån ett större perspektiv.

Syfte

Tanken med specialarbetet är att utforska hur rollen som lukkari inom den laestadianska rörelsen traderas från generation till generation, dvs. hur den lärs ut, sprids och bevaras i Norrbotten och norra Lappland. I samband med detta kommer jag även att försöka belysa dess kulturella bakgrund, dess plats och betydelse inom den laestadianska rörelsen, både historiskt och i nutid. Min ursprungsidé från början var att utgå ifrån två byar i Gällivare kommun med stark laestadiansk historia knutna till sig; Purnu och Satter (Järämä). Laestadianismen (i Norrbottens län) är huvudsakligen uppdelad i vad man brukar kalla för en östlig gren och en västlig gren. Purnu är historiskt präglad av den västlaestadianska inriktningen medan Satter är

bland de få byar i kommunen som traditionellt tillhört den östliga inriktningen. Nuförtiden är det relativt få aktivt troende laestadianer i de två nämnda byarna som förövrigt genomgår en avbefolkningsprocess likt många andra glesbygdsområden. Efter att ha talat med informanterna till denna uppsats och analyserat det rådande läget valde jag att istället fokusera på lukkaritraditionen inom östlaestadianismen utan tonvikt på specifika byar. Ett av skälen till detta var den ojämna tillgången på informanter från öst- och västsidan av rörelsen. Detta innebar att en grundlig jämförelse mellan de olika sidornas respektive lukkaritraditioner inte skulle hålla rent vetenskapligt.

Laestadianism

Laestadianismen är från grunden en (luthersk) väckelserörelse som har sina starkaste fästen i Sverige, Nordnorge och Finland samt har en stor spridning i USA/Canada i och med emigranter under 1800-1900 talet (NE, 2013). Det finns även mindre församlingar i andra länder som t.ex. Ryssland och Estland. Missionsarbete har även bedrivits i olika länder i tredje världen (Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland, 2014). Rörelsens namn kommer från prästen och botanikern Lars Levi Laestadius vars mustiga botpredikningar under 1800-talets mitt bidrog till att en stor religiös väckelserörelse och kulturfenomen föddes i lappmarkerna. Nuförtiden växer rörelsen mest inifrån i och med stora barnfamiljer (Sveriges Radio, 2011, 25 mars).

Lars Levi Laestadius – en kort sammanfattning

Laestadius föddes i Jäckvik (Jäkkvik), Arjeplogs församling år 1800, och var son till Anna Magdalena Johansdotter (gift Laestadius) och bergsfogden Carl Laestadius (Koivisto, 2004:5). Han inskrevs som präststudent vid 16 års ålder i Härnösand och därefter följde även studier i Uppsala (Teologiska seminariet). Under tiden som student fördjupade han sig i botanik och utarbetade idéer kring framtida odlingstekniker i lappmarkerna. Redan som 24-åring fick han boken ”*Om möjligheten och fördelen af allmänna uppodlingar i Lappmarken...*” publicerad (Franzén, 1973:56). Botanikarbetet följde honom sedan genom hela hans liv. Intresset för botanik hade han fått redan i unga år då han bodde hos sin bror Carl Erik i Kvikkjokk. Efter att ha blivit prästvigd 1825 utsågs han kort därefter till pastor i Enontekis socken (som senare blev Karesuando socken). Regionen var och är i hög grad finsktalande vilket innebar att Laestadius hade språkinläringen som en av sina största utmaningar. Laestadius, som själv hade samiskt påbrå, hade från barnsben kunskaper i den

samiska dialekten i hans hemregion och kunde således relativt snabbt lära sig traktens (nord) samiska språk (Samer.se, 2009). Tiden i Karesuando var hård för Laestadius och hans familj. Under slutet på 1830-talet och början på 1840-talet skedde tragedier inom familjen och Laestadius var svårt sjuk i flera omgångar. Detta fick honom att genomgå religiösa kriser. Efter tillfrisknandet reste han till Härnösand för att avlägga pastoralexamen och blev därigenom behörig till att söka tjänst som kyrkoherde. I den latinska avhandlingen, *Crapula mundi – Världens rus*, som han bifogade till sina examensteser kunde man urskilja en strängare religiös hållning. Skriften kritiserade tidens ondska och människans syndfulla leverne. När examen var avlagd blev han förordnad att besöka olika lappmarksförsamlingar och kom därigenom i kontakt med många olika slags människor. En av dem var en same flicka vid namn Maria som han sedan skrev utförligt om i skriften *En ropande röst*. Mötet med henne och hennes levande tro under en visitationsresa i Åsele fick en avgörande betydelse för hans predikningar och de hans gärningar som följde. Han återvände till Karesuando 1844 och hade nu fått ny kraft och energi som fick sina uttryck i passionerade och stränga predikningar som bl.a. kretsade kring traktens alkoholproblem. Han talade ständigt om ”dryckensdjävulen” och angrep även den kristendom han ansåg vara slapp och vardagsmonotom. Laestadius arbetsmetod var att attackera ”syndarnas själar” och genom att försätta åhörarna i djup ånger få dem att inse att de är alla guds barn. Han använde alldagliga liknelser och bilder som referens i sina predikningar. Ibland var predikningarna mer regler än evangelium. Först när åhörarna trodde att dem var förevigt dömda till helvetet gläntade han på ”himlens port”. Hans metod hade stor framgång och under 1840-talets mitt började det som senare skulle kallas laestadianism att växa fram (Riksarkivet, 2014). Laestadius skrev flera böcker (t.ex. *Dårhushjonet*) och postillor som användes och fortfarande används inom rörelsen.

Laestadianismen – öst och väst

Genom lekmannapredikanter spreds laestadianismen blixtnabbt över Nordkalotten. Kort efter Laestadius död 1861 blev Johan (Juhani) Raattamaa från Kuttainen i Karesuando socken rörelsens andliga ledare. Efter Raattamaas död i slutet på 1890-talet delades laestadianismen i olika delar delvis pga. läromässiga meningsskiljaktigheter och rörelsens stora geografiska utbredning. De finns i huvudsak runt 5 olika huvudinriktningar som har aktiva församlingar idag. En av dem är ”Gammallaestadianismen” som var den största grupperingen inom laestadianismen från början. Numera är den mest representerad i finska Österbotten med omnejd. Andra grupperingar är: De förstfödda (västlaestadianer), ”Tornedalsriktningen” -

ibland kallad ”Rauhan Sana” (östlaestadianer), De Nyväckta och ”Elämän Sana” – Livets ord (Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland, 2014). I Norrbotten och norra Lappland talar man oftast mest om termerna ”öst” och ”väst”. Östlaestadianismen, där församlingarna ofta kallar sig för Fridsförbund i Sverige, är starkast i östra Norrbotten medan västlaestadianismen har norra Lappland och malmfältsregionen som sitt huvudsäte. Inom Gällivare kommun existerar bägge tidigare nämnda inriktningarna. I folkbildaren Östen Groths (1995) bok *Nordkalotten – Konung Faravids land* finner man en någorlunda korrekt handritad karta över uppdelningen ”öst/väst” på Nordkalotten. Västlaestadianer kallas, som tidigare nämnts, ”De förstfödda” och försöker upprätthålla en, enligt dem, ursprunglig tolkning av laestadianismen. I norra Lappland dvs. Gällivare- och Kiruna kommun finns moderförsamlingen. De har tolkningsföreträde till rörelsens skrifter (Groth, 1995:112).

Även om västlaestadianerna är medlemmar i Svenska kyrkan revolterar de ändå mot mycket av dess moderna värderingar. De håller nattvarden och döper sina barn själva utan inblandning av Svenska kyrkans präster (Koivisto, 2004:14). Rent generellt har ”östsidan” en något mindre strikt livshållning och har eventuellt även en öppnare relation till omvärlden (Förstfödda laestadianska församlingen (FLF), 1976:141-144). Östlaestadianismen har i motsats till ”väst” ingen central ledning. Det kan tilläggas att inom laestadianismen finns det givetvis gråskalor liksom inom allt annat. Det finns de som har en väldigt konservativ tros- och livshållning samtidigt som det finns liberala krafter. Ungdomen är rent naturligt oftast mer liberal än de äldre generationerna. Det finns även andra grenar och tidiga grupperingar inom rörelsen, t.ex. den något tabubelagda Korpela-rörelsen (NE, 2014).

Lukkari - Klockare

”Lukkari” betyder ordagrant på svenska; sakristian, kyrkotjänare eller klockare (Cannelin, 1930). Inom meänkieli är titeln lukkari, som tidigare nämnts, nästan helt och hållet förknippat med laestadianismen och dess försång (Meänkielen sanakirja, 2014). På svenska innebär titeln ”klockare” en person som ringde klockan i kyrkan och på olika sätt biträdde prästen i olika kyrkoangelägenheter (NE, 2014). Klockaren inom Svenska kyrkan hade även uppgiften att leda försången i kyrkan, särskilt då en orgel eller annat instrument saknades (Jersild & Åkesson 2000:40). Även viss folkundervisning ingick i klockarens uppgifter och det innefattade både läs-, skriv- och t.ex. musikundervisning (Uppslagsverket Finland – Svenska folkskolans vänner, 2014). Innan orgeln blev vanlig i kyrkan var det inte ovanligt att klockaren använde sig av något instrument som t.ex. fiol eller psalmodikon. Speciella

Klockare-organistskolor har förekommit, t.ex. i Åbo. Att utbilda sig till klockare på 1800-talet var dyrt men samtidigt bland de få vägar till musikutbildning för pojkar från allmogehem (Andersson, 1963:66). I vissa bygder kunde klockaren samtidigt vara speleman och en länk mellan folkmusiken och kyrkomusiken. Vanligt är att klockaren varit en son av bygden (Andersson, 1963:74). Enligt en informant fanns/finns det både manliga och kvinnliga lukkaris inom de laestadianska församlingarna men generellt har män dominerat bland försångarna.

Laestadianismens nutida relation till musik

”Värdslig” musik i sjungen och spelad form samt dans är generellt inte socialt- och andligt accepterat inom rörelsen, åtminstone inte inom merparten av de laestadianska församlingarna. Den enda musiken som traditionellt varit accepterad är psalmsången och sakral musik.

Guds son har lämnat alla Davids spelande till Golgata (FLF, 1976:143)

Den laestadianska psalmsången är unison och enstämmig. Allsång i hemmen är vanligt vilket stärker grupptillhörigheten och är samtidigt ett sätt att avskärma sig från ”värdsliga” musiktraditioner (Snellman, 2011:105). Inom den östlaestadianska inriktningen är orgel accepterat som ackompanjemang bakom psalmsången och även andra instrument och musikstilar är ibland accepterade. Icke-religiös musik, t.ex. popmusik, har setts som förkastlig och s.k. ”värdslig” (Snellman, 2011:105). Enligt egna upplevelser har icke-religiös musik inte varit lika illa omtyckt bland rörelsens ungdomar. Finska, meänkieli och samiska har historiskt sett varit de tre huvudsakliga predikospråken och har även varit de flesta troendes modersmål fram tills idag. Psalmerna har sjungits på alla nämnda språken men finskan har dominerat både som de troendes vardagliga språk och i psalmböckerna. De laestadianska psalmernas innehåll beskriver och kretsar ofta kring Jesus lidande (Suojanen, 1984:157).

Västlaestadianerna i Gällivarebygden har bl.a. använt *Virsikirja* (psalmbok). Den är utgiven i Lahtis år 1946 av en laestadiansk församling i Finland, *Esikoislestadiolaisuus*.

Östlaestadianerna och Gammallaestadianerna har en psalmbok kallad *Sions sånger* som avviker i innehåll från de psalmböcker som är i bruk inom Svenska kyrkan nuförtiden. I Gällivarebygdens östlaestadianska områden har man senast använt *Ruotsin Kirkon Virsikirja*, tryckt i Helsinki och utgiven 1972. En av informanterna hade en mycket informativ utläggning kring psalmböckernas innehåll och lägger samtidigt en subjektiv värdering bakom sina påståenden.

Informant Basso;

I de flesta bönhusen i båda riktningarna har man behållit den gamla psalmboken eftersom laestadianerna inte godkänner de frikyrkliga inslagen i nya psalmboken. Den märkbara skillnaden mellan väst och öst är att i fridsförbunden sjunger man mycket ofta och gärna s.k. *Sions sånger* vilket inte förekommer i väst. Därmed föreligger det att försångaren i Fridsförbunden alltid haft och har ett bredare register att lära sig vilket är mycket mer omfattande än den västliga försångaren.

Tornedalsregionen har fortfarande en oerhört rik vistradition med många äldre sånger, ramsor och ordlekar bevarade. Jag nämner även detta i min masteruppsats (Ömalm, 2012:8).

Laestadianismen med dess sångtradition har antagligen varit en avgörande faktor till att hålla även icke-religiösa sånger vid liv då instrument nästan varit ”förbjudna” i bygderna (Alatalo, 2004:305).

Arktisk klämsång – laestadiansk sång

Förr i tiden användes begreppet ”klockar-röst” inom den Svenska kyrkan. Enligt svenska musiklexikon från 1800-talets början innebär det att ”skrika med full hals”. Klockarens röst skulle överrösta och leda församlingens körsång (Jersild & Åkesson 2000:40). ”Arktisk klämsång”, ”arktisk strupsång” eller ”pressesång” är benämningar på den ursprungliga folk- och psalmsångstilen som är tätt förknippat med lukkaritraditionen och som skiljer sig från andra nordiska trosinriktningars psalmsång. Sången innehåller många uråldriga stilistiska drag som antagligen har sin grund i undersökningsområdets finsk-ugriska musiktraditioner och samernas jojk (Fredriksson Carlander, 2000:5). Den är långsam, bitvis lite guttural och påminner både om jojk och om strupsång i dess ljudkvalité. Det ”laestadianska sättet” att sjunga på har präglat även de icke-troendes sångideal området. Det är fortfarande vanligt att äldre människor i Tornedalsområdet visar drag av den s.k. ”arktiska klämsången” i sångsituationer (Alatalo, 2004:305). Inger Anderssen (1980) har utforskat och analyserat det laestadianska sångbruket genom bl.a. transkriptioner i sin avhandling *Laestadiansk sang*. Professor Päivikki Suojanens (1984) beskriver även den laestadianska sångstilen i sin musikanthropologiska studie *Finnish folk hymn singing* och utforskar psalmernas betydelse och innehåll. Det relativt lilla jag hört från dagens laestadianska bönemöten låter försången lite mer som ”vanlig” psalmsång nuförtiden men har fortfarande starka drag av den gamla arkaiska sångstilen. Sångstilen i sig varierar lite beroendes på ålder, plats och förmåga men verkar vara på utdöende då den saknar unga utövare (Fredriksson Carlander, 1998:1).

Informant Basso;

Det som jag kommit underfund med är att de gamla försångarna fick svårt med sången volymmässigt. Detta har med sångtekniken att göra. De sjöng med "arktisk strupsång", vilket tröttade ut stämbanden. Trots mina 71 år och ofantligt mycket sång så har jag bevarat styrkan i sången genom att lära mig använda magmuskulerna som instrument. Detta lärde jag av en sångpedagog mycket tidigt.

Det finns några klingande exempel på arktisk klämsång på LP-samlingsskivan *Sjungande Tornedalen* (Rikskonserter/Caprice, 1980). På två av skivans spår sjunger Richard Tonvall från Huuki (i Pajala kommun) psalmer som ingår i *Siionin lauluja ja virsiä* (översättning; Sions sånger och psalmer), 1961 års upplaga.

Lukkari och tradering

Det finns relativt lite dokumenterat om lukkaritraditionens tradering, både skriftligt och genom inspelningar, bortsett från små omnämningar i religiösa- och historiska skrifter samt i några C- och D-uppsatser om sångtekniken. Teologidocenten Gerd Snellman (2011) skriver något om laestadiansk musiktradering i sin doktorsavhandling *Sions döttrar*. Hon nämner att psalmsång är en naturlig del av vardagslivet i många östlaestadianska hem i Österbotten (Finland) och att kassetter med psalmer (från *Sions sånger*) producerades och distribuerades inom rörelsen/församlingarna. Detta verkar även ha skett i norra Sverige enligt muntliga källor. Snellmans avhandling handlar om kvinnor som traditionsbärare och förmedlare inom de östlaestadianska församlingarna i Österbotten. Alla informanter jag talat med beskriver psalmsången som något vanligt förekommande i hemmen och i det dagliga umgänget. Psalmsången på bönemötena kan ibland fascinerande för de yngre barnen vilket informanten Fiulu nämner;

Min morfar som tillhörde den östlaestadianska rörelsen i "...järvi" var lukkari. Jag minns att jag fick sitta i hans knä på bönemötena. Jag blev nästan rädd när han inledde psalmsången med sin mäktiga stämma men så småningom försökte jag också sjunga med.

Musiketnologerna Margareta Jersild och Ingrid Åkesson (2000) skriver i sin bok *Folklig koralsång: en musiketnologisk undersökning av bakgrunden, bruket och musiken* om hur psalmsången varit en av de få sånggenrer som varit gemensam för alla slags människor oavsett kön, ålder, geografisk hemort och social/ekonomisk klass. De utgår ifrån olika svenskbygder i Sverige, Finland, Estland och Gammalsvenskby (Ukraina). De nämner även psalmsångens betydelse i t.ex. arbete eller som ett sätt att avvärja magi eller hålla sig lugn i farliga situationer (Jersild & Åkesson 2000:33). Kantorn Lisbeth Fredriksson Carlander (1998) nämner i sin C-uppsats *Arktisk klämsång* att de personer som har skarpast röstklang

eller ”högst tonläge” vanligtvis blir utnämnda till lukkari. Även flera av mina informanter nämner personens röst och förmåga som det viktigaste vid val av lukkari vilket man kan läsa om under min resultatdel i denna uppsats.

Informant Basso;

Kainulasjärvi var ett starkt fäste för väckelsen och där fanns gott om goda sångare så valet av just försångare var lite svårt för dem som hade uppgiften att välja.

Metod

För att komma åt materialet jag söker efter har jag gjort intervjuer med troende laestadianer och folk i allmänhet som har inblick och koppling till den laestadianska rörelsen på olika sätt. Jag har använt mig av texter, uppsatser och böcker, både vetenskapliga och böcker inifrån rörelsen, som behandlar historia, sångteknik och kulturen runt omkring laestadianismen (se litteraturlista). Jag har själv någorlunda basala kunskaper i det finska språket/dialekten meänkieli vilket har hjälpt mig att tyda texter/litteratur och ljudexempel på finska. Eftersom det, enligt min åsikt, inte har gjorts ordentligt med forskning kring ämnet fanns det en risk att detta specialarbete kunde bli antingen för stort eller för magert (mer om detta under diskussion). För att passa in det inom tids- och arbetsramen har jag helt enkelt utgått från den mängd kvalitativt material informanterna gett mig samt försökt kombinera det med befintlig skriftlig fakta.

Intervju

Intervjuerna med informanterna har skett genom telefon, över en fika eller genom mailkorrespondens. Inför varje intervju har jag först mailat frågorna till personerna. En informant var väldigt angelägen om att maila svaren istället för att intervjuas genom telefon då hen ville ha god tid på sig att formulera sina svar så kärnfullt och informativt som möjligt. Könsfördelning och åldersfördelningen har inte varit optimal. Alla informanter, förutom en, har varit män och alla förutom en person har varit under pensionsålder, dvs. under 65 år. Den geografiska spridningen har varit god. Informanterna har jag hittat genom kontakt med församlingarna eller genom tips från släkt och bekanta. Intervjufrågorna har anpassats efter situation och informant. I vissa fall har vi enbart vidrört kärnfrågorna och diskuterat ämnet vitt och brett. Informanterna fick börja intervjuerna med att berätta lite kort om sig själva, dvs. titel, ålder, ort, relation till laestadianismen etc. Genom detta fick jag en bättre bild av

personen och kunde på så sätt eventuellt omformulera frågorna så att de passade respektive person, dess kunskaper och upplevelser av ämnet.

Analys – om transkriptionerna

Jag har transkriberat, analyserat och placerat informanternas svar efter frågeställningarna. Jag har först transkriberat de intervjuer som gjordes över telefon och därifrån lyft fram det kvalitativa materialet som sedan analyserats och redovisats i resultatdelen. De intervjuer som är genomförda genom fysiska möten har fått samma behandling. Några intervjuer är utförda genom mailkontakt vilket innebär att resultaten har behandlats och redigerats utifrån befintlig text.

Informanter

Airo. Man. Lukkari inom den östlaestadianska rörelsen. Numera pensionerad både från det vanliga yrkeslivet och från lukkarrollen men vikarierar fortfarande som lukkari när det behövs.

Basso. Man. Är fortfarande aktiv som lukkari. Östlaestadiansk bakgrund. Har jobbat länge inom Svenska kyrkan.

Citrunat. Man och kvinna. Båda två har vuxit upp inom rörelsen (öst) men är inte aktivt troende.

Dynamiikka. En ung man som är aktiv församlingsmusiker/organist inom en östlaestadiansk församling.

Etyydi. Man. Predikant/ordförande i en västlaestadiansk församling.

Fiulu. Man. En person med god inblick i både öst- och västlaestadiansk byakultur. Svarade endast på några enstaka frågor.

Etiska överväganden

Alla informanter har getts fingerade namn för att behålla anonymiteten. Några av informanterna hade dock ingenting emot att nämnas vid sina riktiga namn. Jag har valt att vara försiktig med att nämna vissa byar och personer vid namn i de fall då denna information eventuellt skulle kunna orsaka problem i informanternas dagliga liv.

Resultat

Här nedan presenteras mina resultat enligt vad som framkommit utifrån min frågeställning (intervjufrågor under bilaga 1). I slutet av varje rubrik följer en kort sammanfattning utifrån informanternas svar. Avslutningsvis sammanfattas resultatet under egen rubrik.

Introduktion

Den första frågan handlade om personens koppling till laestadianismen och lukkaritraditionen rent allmänt;

Airo berättade att hans pappa och en till person hade titeln som lukkari i hans hemby. När pappan gick bort tog Airo över hans roll som lukkari. Numera är han pensionerad både från lukkariarbetet och från det vanliga arbetslivet. För ett år sedan lämnade han över lukkarirollen till en yngre förmåga, en ung kille. Airo vikarierar ibland när hans efterträdare inte har möjlighet att närvara.

Även Bassos pappa var en vida omtalad lukkari i hans by med omnejd. Han har själv fått arva statusen som lukkari. Enligt honom själv och andra är hans förmåga som försångare i samma klass som hans fars begåvning.

Citrunat är bägge två uppvuxna i en by med en stark östlaestadiansk prägel och har således många upplevelser av försång från bönemöten under deras ungdomstid. En nära släkting till dem vikarierade ibland som lukkari.

Både far och farfar till Dynamiikka var lukkaris på östlaestadianska bönemöten i Pajala-trakten. Själv spelar han orgel och leder psalmsång på bönemöten inom hans församling.

Etyydi är väl bekant med lukkaritraditionen och dess psalmsång genom ett helt liv inom den västlaestadianska församlingen.

Här får man en viss inblick i informanternas relation och koppling till laestadianismen och lukkaritraditionen. Informanterna har koppling till den genom släktband, genom att själv inneha titeln som lukkari eller som åskådare och församlingsmedlem.

Om lukkaritradition – allmänt

Nästa fråga handlade om personens generella kunskaper om lukkaritraditionens uppkomst och historia. Här var svaren relativt sparsmakade. Vissa informanter saknade denna kunskap eller

visste för lite om det vilket innebar att de således hoppade över frågan. Ett citat av Basso, som själv innehar titeln lukkari;

Det var s.k. söndagsbön varje söndag i byn där man varvade från gård till nästa gård allt eftersom. Jag vågar påstå att försångaren var den viktigaste individen vid alla böntillfällen och samlingar. Sällan nämndes bönehållaren som läste ur Laestadiuspostillan, medan försångaren i princip "stal" föreställningen, om han eller hon var duktig. Sången var det viktigaste för gemene man som kvinna. Dess uppkomst kan spåras ända till Luthers tid eftersom han kom med den allmänna sången i kyrkorna.

Etyydi nämnde att användningen av lukkari vid söndagsbön började redan under Lars Levi Laestadius' tid och att detta berodde på att det inte existerade några musikinstrument i hemmen och i de bönehus som byggdes.

Lukkarins roll och sången i sig verkar ha varit viktig på bönemötena i och med att instrument saknades. Försångstraditionen har sina rötter från den allmänna sången i kyrkorna på Luthers tid och fick sedan en delvis annan kulturell roll under Lars Levi Laestadius och hans laestadianiska efterföljare.

Om lukkaritraditionen i informanternas respektive hemområde/församling

Informanterna fick även berätta om hur lukkaritraditionen ser/sett ut i deras hemby/församling, historiskt och/eller i nutid. Man kan ana en viss påverkan från den moderna världen i deras reflektioner.

I Airos by och församling sjöng man mest Acapella förr men tramporgel har funnits i vissa närliggande byar. Hans egna barn spelar nuförtiden musikinstrument och då främst orgel vilket enligt Airo har lett till att hans försång utvecklats åt ett positivt håll.

Orgelackompanjemang har hjälpt honom med referenstoner samt gett honom mod till att ta fram nya psalmer i bruk. Han anser även att det blivit mer "ordning och reda" i repertoaren i och med bruket av orgeln. Tidigare när psalmerna gick från mun till mun uppstod melodiska variationer mellan byar och församlingar.

Enligt Basso var lukkaritraditionen, ända från laestadianismens intåg, oerhört viktig i hans hemby med omnejd. Nuförtiden är lukkaritraditionen i princip helt borta i hans hemby och i det närliggande området. Laestadianismen har förlorat sitt grepp mycket pga. avbefolkningen men enligt Basso samlar sång-gudstjänsterna fortfarande betydligt mer folk än ordinarie predikogudstjänster;

För övrigt tror jag att jag är en av få nu valda verksamma försångare som vet och kan traditionen. Men psalmer vid olika förrättningar är verkligen viktiga fortfarande idag. Ofta kallas jag att förrätta begravningar och andra förrättningar med motivering att de vill ha en försångare med god sångröst vid förrättningarna. Detta är djupt rotfäst hos folket i norr fortfarande, också hos de s.k. icke troende.

Citrunat nämner både manliga och kvinnliga lukkaris. Under deras uppväxt innehade en äldre man rollen som lukkari i byn men när denne av olika anledningar inte kunde närvara vid bönemötena växlade två kvinnor mellan rollen som vikarierande lukkari;

Laestadiankvinnorna i byn hade ganska hög status, dom var inte undertryckta av karlarna i församlingen. Dom blev sedda, blev bekräftade och folk lyssnade på dom också. Man upplevde många gånger att dom (kvinnorna) inte blev överröstade av någon. Jag tycker många gånger att de (männen) kunde under bönemötena fråga (en äldre kvinna/kvinnor i församlingen) t.ex. ”Mitäs sie sanot Hilda siittä?” (Översättning; Vad tycker/säger du om detta Hilda?) osv. faktiskt. Dom var ganska moderna men det kanske var så på östsidan (östlaestadianismen). Eller så hade vi helt enkelt väldigt starka kvinnor där (i byn).

I Citrunat´s hemby sjöng lukkarin nästan enbart på finska och predikningarna lästes och tolkades från en finsk bibel. Kvinnorna kunde ibland börja sjunga svenskspråkiga psalmer under kaffestunden då bönemötet var över. Citrunat tolkar det som om kvinnorna ville lätta upp stämningen efter de långa predikningarna.

Dynamiikka beskriver hur otroligt mäktigt sången är i kyrkorummet och hur alla församlingsmedlemmar verkligen sjunger från hjärtat oavsett sångbegåvning. Nuförtiden har man försångargrupper som leder församlingen tillsammans med organisten. Han nämner vidare att orgelspelet mer och mer tagit över lukkarins roll och att de i hans församling numera sjunger till orgelackompanjemang.

I Etyydis församling bad man helt enkelt någon sångkunnig att leda psalmsången på söndagsbönen och gudstjänsterna. Detta skedde utan några ceremonier eller tillsättning enligt Etyydi. Man följer och har följt melodierna som är angivna i koralböckerna. Försångaren börjar och församlingen följer denne. Hur lukkaritraditionen såg ut i Etyydis församling i början på 1900-talet är för honom oklart.

Man kan genom resultatet se att lukkaritraditionen är under omvandling och i vissa fall på utdöende. Orsakerna är dels orgelspelets inverkan på traditionen men även laestadianismens minskade inflytande på byar som tidigare haft många troende. Lukkaritraditionen i informanternas hemregioner är mansdominerad men inte utan kvinnligt bidrag. Försångaren har i huvudsak sjungit på finska men undantag har funnits.

Om lukkari – kriterier och tradering mellan personer och generationer

I Airos församling har man utsett lukkari efter dels vilket förtroende man har för personen och dels efter personen sångbegåvning. Byborna och församlingsmedlemmarna kände till vem som hade bäst sångröst i byn och då församlingen är/var liten upptäcker man relativt enkelt vem som är lämpad för uppgiften. Airo nämner även att bönemötena innehade en intimare gemenskap förr då sammankomsterna skedde i hemmen. Diskussionerna efter mötena hade även mer substans förr enligt Airo.

Lukkaritraditionen i Bassos hemregion fördes vidare genom att de främsta försångarna beslutade vem av de unga kristna med god sångröst som skulle inskolas i lukkarrollen. Basso blev utsedd till försångare av tre äldre lukkaris som även gav honom tips om detaljer såsom att exempelvis hålla fingret i ena örat för att på så sätt hitta rätt tonart. Att sjunga fel var en skam för en försångare. Det fanns många begåvade sångare i Bassos hemregion men enligt honom var det traditionen och den specifika andligheten som fordrade att den som agerade försångare måste vara en ”levande kristen”. Inom lukkaritraditionen finns det inte plats för ”världens sångare” enligt Basso. Numera är byabönstraditionen nästintill utdöd och koncentreras istället till större samlingar där lukkarin har sin givna status och plats. Enligt Basso har de flesta östlaestadianska bönemöten numera tillgång till orgel med kantor, något som inte var vanligt när han själv var ung. Försångaren valde och bestämde vilka psalmer som skulle sjungas. Församlingsbornas ögon vilade alltid på hur den utsedda lukkarin levde sitt liv och hur denne betedde sig. Många kom till bönemötena enbart för att lyssna på sången och brydde sig inte särskilt mycket om själva predikningarna. Ibland sjöng försångarna önskesalmer som någon ur församlingen önskat under bönemötena.

Den som hade bäst sångröst blev utsedd till lukkari i Citrunat´s hemby. Kriterierna förutom detta var även att denne person innehade mod, musikalisk mognad och en stark kristen tro. Försångaren sjöng utan ackompanjemang.

I Dynamiikkas församling blev lukkarin vald efter liknande kriterier som i Citrunat´s hemby. Sångrösten är viktig och även personens ansvarskänsla. Förutom att sjunga på bönemöten skulle även lukkarin välja ut sångerna till gudstjänsterna. Dynamiikkas pappa och farfar var, som tidigare nämnts, lukkaris och hans far kan även läsa noter till viss del. Man har alltid sjungit i församlingen vilket är en stor del av ”lukkariutbildningen”. Det är vanligt att

ungdomar i församlingen spontant sjunger tillsammans. Man har ofta sångafton på stormötena.

Etyydis församling har inte haft någon arvtradition. Man bad en närvarande sångkunnig person att leda psalmsången vid gudstjänsterna. Den som var mest stabil i sitt utförande dvs. kunde hålla melodin och takten fick sedan fortsätta vara lukkari. Denna person måste vara medlem i församlingen.

Enligt alla informanter har det huvudsakliga kriteriet för att bli utvald till lukkari, vid sidan om att vara kristen och medlem i församlingen, en god sångröst. Andra viktiga egenskaper är mod, ansvarskänsla och hur dennes dagliga leverne ser ut. Processen för att bli utvald till lukkari är väldigt likartad mellan de olika församlingarna och byarna men lokala skillnader förekommer.

Traderingsprocess – öst och väst

Som jag tidigare nämnt ville jag från början göra en jämförelsestudie mellan öst- och västlaestadianismens traderingsprocess. Då informantunderlaget var för ojämnt fördelat föll den jämförelsen bort. Några intressanta men vacklande svar fick jag ändå kring detta.

Airot har besökt två västlaestadianska möten i Norrbottens län men kan inte redogöra för några skillnader mellan traderingsprocesserna. Han nämner att västsidan inte använder instrument och att detta kan vara grundskillnaden.

Basso hävdar att det inte är några skillnader i traderingsprocessen gällande lukkaritraditionen mellan väst- och östsidan.

Informant Dynamiikka;

Det är nog ganska stor skillnad på de västlaestadianska gudstjänsterna och våra. Men jag vet inte riktigt. Jag känner några västlaestadianer men har aldrig varit på en väst-gudstjänst. Det enda jag vet är att dom inte har instrument och att dom kanske sjunger ännu långsammare än vad många i våran församling gör (skämtsamt). De är många som sjunger väldigt långsamt men då är det bara att ”brassa på” med orgeln så går det bra (skämtsamt).

Etyydi kunde inte svara på frågan kring skillnader i traderingsprocesserna.

Fiulu nämner att i en västlaestadiansk by i Gällivare kommun hade predikanterna även rollen som lukkaris. I denna by bodde det både öst- och västlaestadianer med varsin byaförsamling.

Man kan genom svaren anta att huvudskillnaden i traderingsprocesserna mellan väst- och östlaestadianerna är att väst traderar sina psalmer utan ackompanjemang från instrument. En större separat undersökning mellan de bägge sidornas traderingsmetoder återstår att göras.

Skillnader i attityder till instrument och musik i allmänhet verkar man kunna urskilja mellan öst- och västförsamlingarna;

Informant Dynamiikka:

Jag tar orgellektioner av en känd organist. Gitarr är ett härligt instrument. Det är många i församlingen som spelar det. Jag spelar piano och orgel och har spelat lite tvärflöjt. Jag har studerat fyra år med en kantor i Pajala och en vårtermin med en organist samt i Luleå med en otroligt duktig organist. En av de främsta i Sverige, duktig på improvisation. Spelar förutom i församlingen även privat på bröllop, dop osv. Psalmer, brudmarscher, klassiska stycken och improviserar en del.

Slutsats av resultat

Lukkarin är fortfarande en viktig person inom de östlaestadianska församlingarna men konkurrerar samtidigt nuförtiden med organister som ledare av psalmsång i kyrkan. Orgelns existens bidrar till att nya psalmer tas i bruk och leder även till en mer standardiserad repertoar. En annan effekt av detta är att lokala variationer och personliga uttryck blir mindre framträdande i och med standardiseringen. Västlaestadianerna verkar fortfarande sjunga helt utan ackompanjemang på bönemötena. Lukkaritraditionen är på utdöende i de bygder där laestadianismen kontinuerligt tappat anhängare. Man kan dra en slutsats om att en lukkari bör vara en stark person med gott självförtroende och församlingens/byns mest kompetenta sångare. Församlingen tillsammans med en eller flera äldre lukkaris utser en person mogen rollen. Denna person är respekterad både för sin starka tro och hur denna lever ut sitt dagliga liv. Även om informatörerna avvisade arv som en avgörande faktor kan man här ändå anta att denna faktor inte är helt bortkopplad. Lukkarierollen går oftast från en äldre person till yngre person. Tydligt i informanternas svar är att ”god sångröst” är något man till viss del ärver och/eller betingas till genom den miljö man växer upp i. Traderingen är muntlig och kollektiv. Man lär sig genom att sjunga tillsammans i hemmet, bönehuset, kyrkan eller i grupp (t.ex. i kör eller på sångafton). Två informanter har en allmän musikutbildning (med kristen prägel kan tilläggas) vid sidan av den laestadianska vilket är intressant.

Diskussion

Nedan följer reflektioner och fortsatta funderingar kring lukkariämnet. Diskussionen är uppdelad i två relaterade rubriker.

Resultatdiskussion

En av anledningarna till bristen på instrument i bönhusen och hemmen berodde antagligen till viss del på områdets relativt sena kolonisering av bofasta och den fattigdom som rådde under laestadianismens väckelsetid. De första (bofasta) byarna i t.ex. Gällivare kommun växte fram först under mitten av 1640-talet (Forsström & Strand 1977:120). När man tittar i äldre dokument över husförhör och inventarielistor från samiska hem och bondehem i Tornedalsområdet hittar man väldigt sällan instrument bland de registrerade ägodelarna. Även områdenas geografiska otillgänglighet kan ha spelat en roll. Att forsla en orgel över väglöst och oändlig terräng, genom skog och fjäll, kan inte ha varit en första prioritet vid uppförandet av bönehus. Orgeln började etablera sig i Tornedalsområdet först på 1920-talet, exempelvis i Huuki 1923. Innan dess hände det att psalmodikon användes (Häfte från skivan *Sjungande Tornedalen*, Rikskonsert/Caprice 1980). Även i norra och västra Finland var orglar relativt sällsynta ända in på 1900-talet (Suojanen, 1984:13).

Att orgeln förändrar psalmsång som är rotad i en folklig musikpraxis är något som musiketnologerna Jersild och Åkesson (2000) tar upp i tidigare nämnda *"Folklig koralsång..."*. Orgelns tempererade stämning bidrar till att den folkliga kyrkosångens variabla intonation inskränks.

Journalisten och musikern Hasse Alatalo (2004) nämner i sin bok *Nurmen lintu – Ängens fågel* något om lukkarins och sångens betydelser på laestadianska bönemöten. Han skriver om en lukkari i en by i östra Norrbotten där folk gick på bönemöten enbart för att höra honom sjunga. Han ska tydligen ha sjungit så bra ibland att kvinnor svimmade. Detta stämmer även bra ihop med vad resultatet visar ifråga om lukkarins status och det inflytande denne har på olika människor oavsett religiös tillhörighet och grad av troende.

I de byar där både laestadianismens inflytande minskar och där ingen inflyttning sker har de äldre kvinnorna generellt varit dem som hållit kvar vid tron och kulturen kring den (enligt egna upplevelser samt muntliga källor från området). Kvinnorna har varit aktiva i bönehusen och samtidigt ofta varit de flitigaste traditionsförmedlarna i bygderna samt de som infört mer progressiva influenser i hemmen. Detta är även något som docent Gerd Snellman (2011) nämner i sin avhandling *Sions Döttrar*. Enligt egna upplevelser och muntliga källor från Gällivares landsbygd var kvinnorna ofta dem som lärde barnen att prata svenska. Männerna pratade nästan enbart finska (meänkieli) sinsemellan.

I och med att försångaren hade favoritpsalmer kan man därför anta denne bidrog starkt till att vissa specifika psalmer traderades vidare och blev populära emedan vissa föll i glömska inom församlingarna.

Som jag tidigare nämnde under inledningen och som man även senare kan urskilja i resultatdelen finns det en varierande syn på världslig kultur inom laestadianismen.

Laestadianer undviker ofta kulturämnen i de allmänna skolorna vilket ofta är ett ämne för debatt (Nordnytt, 2013, 30 juli).

Metoddiskussion

Denna uppsats kärnfråga är *”Hur förs/fördes lukkaritraditionen vidare mellan personer/generationer i din by/församling?”* Ibland kunde informanterna inte hålla isär denna fråga från den efterföljande frågan, dvs. *”Vad är/var kriterierna för att bli utvald till lukkari”?* Frågorna hör naturligt ihop. Detta innebär att jag redovisade svaren på de två frågorna under gemensam rubrik. Jag lyckades inte hitta någon standardiserad och/eller utarbetad metodik och pedagogik kopplad till lukkaritraditionen enligt den ”skolade” musikkvårdens ideal och värderingar. Däremot fann jag en kollektiv traderingskultur med en språklig- och delvis specifikt etnisk prägel där det antagligen finns mer information att hämta utifrån olika frågeställningar och än fler nystan att knyta upp.

Studier kring laestadianismen och dess omgivande kulturyttringar är något som börjat bli mer och mer vanligt på högskolor och universitet runt om i Norden under de sista 20 åren.

Märkligt nog har relativt få ordentliga musikstudier gjorts, varken etnologiska, antropologiska eller pedagogiska. Det som jag har saknat mest under perioden som jag skrivit denna uppsats är pedagogiskt referensmaterial som anknyter till laestadianismen.

Arbetet med denna uppsats har gett upphov till en hel del frågor och förhoppningar om framtida forskning. Som jag tidigare nämnt hoppas jag på framtida studier kring västlaestadianernas förhållning till musik, både historiskt och i den dagliga praktiken. En än mer detaljerad beskrivning av musiktraderingsprocesser inom laestadianismen kanske även bör göras utifrån andra perspektiv, ex. ett sociologiskt.

Att skriva den här uppsatsen har inte varit en enkel match. Detta är ett pedagogiskt specialarbete och själva utmaningen med uppsatsen har som sagt varit att utvinna det pedagogiska materialet. Ibland har uppsatsens resultat känts lite mager i förhållande till mina grundfrågor. En laestadian jag pratade med, innan mina intervjuer med informanterna,

hävdade att försången endast var en bisak på bönemötena och något som kunde vara svårt att omvandla till relevant vetenskapligt material. Det gav givetvis upphov till en viss oro hos mig. Jag har trots detta kommit med en del nya upptäckter kring lukkariämnet vilket jag är nöjd med.

Hur låter då psalmsången och lukkarin? Jag har nyligen lyssnat på ett västlaestadianskt bönemöte från Nordkalotten. På inspelningen var försångarens roll endast som inledare och tonartssättare av den unisona körsången. Mot slutet av mötet föll predikanten in i ett röstläge som på ett sångbart sätt som blandade sig med åhörarnas läten och gråt. Effekten blev nästan som en kontrapunktisk sorgkör. Genom internetkanalen *Youtube* kan man hitta ljudupptagningar från både laestadianska predikningar/böнемöten och dess tillhörande försång.

Litteratur/referensmaterial

Alatalo, Hasse (2004). *Nurmen lintu – Ängens fågel – visor och låtar i Norrbottens Finnbygder 1677-1984*. Värnamo: Hasse Alatalo, Anders Alm och Bokförlaget Arena.

Anderssen, Inger (1980). *Laestadiansk sang*. Oslo: Avhandling vid konservatoriet.

Andersson, Otto (1963). *Finlands Svenska Folkdiktning – 4 Folkdans. A.1 Instrumentalmusik, Menuetter, Polskor, Polonäser*. Åbo: Svenska Litteratursällskapet i Finland.

Enbuska, Emil (2012). *De läste Dårhushjonet! – Laestadiansk ungdomsväckelse i Sverige 1970-1978*. (Kandidatuppsats i religionshistoria). Umeå: Institutionen för Teologi och Religionsvetenskap vid Umeå universitet.

Forsström, Gösta och Strand, Bo (1977). *Gällivare del 2 – tätort och landsbygd*. Luleå: Norrbottens museum.

Franzén, Olle (1973). *Naturalhistorikern Lars Levi Laestadius*, Tornedalica 15, Diss. Uppsala: Univ.. Luleå.

Fredriksson Carlander, Lisbeth (1998). *Arktisk klämsång: en undersökning av ett gammalt sångsätt*. (C-uppsats). Luleå: Musikhögskolan i Piteå.

Fredriksson Carlander, Lisbeth (2000). *Oj, så oskön sång!: en undersökning av jojk och koralsång i Nordnorge*. (D-uppsats, examensarbete). Piteå: Musikhögskolan i Piteå.

Förstfödda laestadianska församlingen (1976). *Den andliga styrelsens skiften i den förstfödda laestadianska församlingen i Sveriges lappmark*. Finland: Pieksämäki Sisälähetysseuran Raamattutalon kirjapaino.

Groth, Östen (1995). *Nordkalotten: Konung Faravids land*. Stockholm: Tiden (Finland)

Jersild, Margareta och Åkesson, Ingrid (2000). *Folklig koralsång: en musiketnologisk undersökning av bakgrunden, bruket och musiken*. Hedemora: Gidlund i samarbete med Svenskt visarkiv.

Koivisto, Anna (2004). *Öst- och västlaestadianismen*. (C-uppsats i Religionsvetenskap). Gävle: Institutionen för humaniora och samhällsvetenskap vid Högskolan i Gävle.

Kuoljok, Kajsa (1997). *Trons makt och styrka: seder och bruk från graviditeter till dopet*. (B-uppsats i Etnologi). Umeå: Institutionen för samiska vid Umeå universitet.

Kvale, Steinar och Brinkman, Svend (2009). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. 2. uppl., Lund: Studentlitteratur.

Lundgren, Catarina (2006). *Laestadianismen – en stark rörelse i Norden*. (C-uppsats i Religionshistoria). Umeå: Institutionen för religionsvetenskap vid Umeå Universitet.

Persson, Laila (2007). *Glimtarna - Bland laestadianer i Pålkem* (s. 41-42). Edefors/Harads: Glimtarna/Edefors hembygdsförening.

Snellman, Gerd (2011). *Sions döttrar: de laestadianska kvinnorna som traditionsförmedlare i norra svenska Österbotten åren 1927-2009*. Diss. Åbo: Åbo akademins förlag.

Suojanen, Päivikki (1984). *Finnish folk hymn singing – Study in music anthropology*. Diss. Tampere: University of Tampere Institute for Folk Tradition.

Ömalm, Torbjörn (2012). *Ödebygdsmusik: att gräva där man står*. (Masterexamensarbete). Stockholm: Kungliga Musikhögskolan i Stockholm.

Källor från internet

Cannelin, Knut (1930). *Svenskt – Finskt Lexikon*. 4. uppl. (Om ordet ”lukkari”, standardfinska). Hämtad 2014-04-21 kl.14:30 från Projekt Runeberg:
<http://runeberg.org/svfi1930/0362.html>

Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland. (2014). *Om laestadianism och missionsarbete*. Hämtad 2014-04-21 kl.14:27 från <http://www.ev12.fi/ordlista/index.php/Laestadianism>

Meänkielen sanakirja – ordbok på internet. (2014). *Om ordet "lukkari", meänkieli*. Hämtad 2014-04-21 kl.14:27 från <http://meankielensanakirja.com>

National Encyklopedin [NE]. (2014). *Allmän information om klockare och dess innebörd*. Hämtad 2014-04-22 kl.12:13 från <http://www.ne.se/klockare>

National Encyklopedin [NE]. (2014). *Allmän information om Laestadianism*. Hämtad 2014-04-21 kl.12:45 från http://www.ne.se/laestadianism?i_h_word=laestadianism

National encyklopedin [NE]. (2014). *Om korpelarörelsen*. Hämtad 2014-04-29 kl.09:43 från <http://www.ne.se/korpelar%C3%B6relsen>

Nordnytt. (2013). *Slipper dans av religiösa skäl*. Nyhetsinslag publicerat 30 juli 2013. Om undvikandet av "värdslig" kultur i skolorna. Hämtad 2014-04-25 kl.10:16 från <http://www.svt.se/nyheter/regionalt/nordnytt/slipper-dans-av-religiosa-skal-1>

Riksarkivet. (2014). *Lars Levi Laestadius. Svenskt biografiskt lexikon (art av Olle Franzén)*. Hämtad 2014-04-16 kl.15:11 från <http://sok.riksarkivet.se/sbl/Presentation.aspx?id=10824>

Samer.se. (2009) *Om Lars Levi Laestadius samiska påbrå*. Hämtad 2014-04-28 kl.09:24 från http://www.samer.se/servlet/GetDoc?meta_id=1208

Sveriges Radio. (2011). *"Det är inte längre en väckelse" - ett radioreportage om laestadianism*. Publicerat på internet 25 mars 2011. Hämtad 2014-04-29 kl.08:36 från <http://sverigesradio.se/sida/gruppsida.aspx?programid=1017&grupp=14083&artikel=4421885>

Uppslagsverket Finland – Svenska folkskolans vänner. (2014). *Allmän information om klockare*. Hämtad 2014-04-28 kl.10:56 från <http://www.uppslagsverket.fi/bin/view/Uppslagsverket/Klockare>

Källa från fonogram och tillhörande häfte

Fonogram. *Sjungande Tornedalen/Laulava Tornionlaakso* LP (CAP 1162 MONO). Utgiven av Rikskonserter/Caprice 1980. Skivan finns numera på CD.

Bilagor

Bilaga 1 - Intervjufrågor

- *Berätta lite om dig själv och din relation till den laestadianska trosinriktningen (allmänt – fritt, namn, ålder, titel, ort)*

- *Vad är din relation/koppling till försången/lukkari?*
- *Vad vet du om bakgrunden till lukkaritraditionens uppkomst och historia?*
- *Hur förhåller/förhöll sig lukkaritraditionen i just din by/församling? Historiskt och/eller i nutid.*
- *Hur förs/fördes lukkaritraditionen vidare mellan personer/generationer i din by/församling? Vad är/var kriterierna för att bli utvald till en lukkari?*
- *Är det skillnader i traderingsprocesserna (försången) mellan Fridsförbunden och de Västlaestadianska församlingarna?*
- *Något du vill tillägga?*

Bilaga 2

En av informanterna gav rikligt med information kring lukkarikulturen i hans hemby med omnejd. Denna information är intressant utifrån ett kulturbevarande perspektiv och känns därför relevant som bilaga i denna uppsats.

Det är lite svårt att komma ihåg namnen på lukkaris men jag minns Johan och Timoteus Danskog (tidigare Vaara) i Kompelusvaara. Väl minns jag också Valdemar Oja i Aho utanför Narken, men så fort det var bön i Narken var "Valde" försångaren nr 1. Jag har sjungit mycket tillsammans med honom. I Korpilombola fanns en Rahkola som jag inte minns förnamnet på. När det var bönemöte i Tarendö var det självklart att försångare från Kainulasjärvi åkte dit och stod för sången. Av någon märklig anledning så vann inte laestadianismen så många anhängare i just Tarendö. Kainulasjärvi var ett starkt fäste för väckelsen och där fanns gott om goda sångare så valet av just försångare var lite svårt för dem som hade uppgiften att välja. I Kainulasjärvi var det min far Herman Lampa samt John Tillberg som stod för försångarens roll, men min far bestämde psalmerna. Vidare hade John en bror Johan som begåvats med sagolik sångröst. Han bodde i Ruotkoma (Långheden) och missade aldrig ett tillfälle att sjunga i mötena. Som kuriosum vill jag nämna att folk brukade skoja: "När Herman och Johan höjer sin sångröst så skrämmer dom kråkorna från byn så dom inte vågar tillbaka på en vecka!" Kainulasjärvi har ansetts och gör det fortfarande som sångarnas by.

Bilaga 3

Porträtt på Lars Levi Laestadius. Från *Voyages en Scandinavie et Laponie*, 1839 (public domain).

Kungl. Musikhögskolan
i Stockholm
Royal College of Music
Valhallavägen 105
Box 27711
SE-115 91 Stockholm
Sweden

+46 8 16 18 00 Tel
+46 8 664 14 24 Fax
info@kmh.se
www.kmh.se